

İstanbul Sahafları

İsmail E. Erünsal

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

İstanbul'un fethini müteakip şehirde iskân edilen sanat ve ticaret erbabının arasında sahafların olup olmadıklarını bilmiyoruz. Ancak İslâmî bir geleneği oluşmayan ve buna paralel eğitim kurumları teşekkül etmeyen bir şehirde kitap ticaretinin, sahafılık mesleğini ortaya çıkaracak bir gelişme göstermesi, belli bir zaman almış olmalıdır. Şehrin iskânının ilk dönemlerinde sahafların ne satacakları kitap ne de bu kitaplara müşteri bulmaları kolay olmazdı. Bu yüzden İstanbul'daki sahafılığın tarihi, şehrin imâr ve iskânıyla, ilmî müesseselerin teşekkülüne paralel bir seyir izlemiştir.

Fetihten sonra Pantokrator Manastırının üst katındaki papaz odalarında Zeyrek Medresesi kurulur ve daha sonra Ayasofya'da tedris başlar.¹ Semâniye Medreseleri kurulana kadar öğretimin kiliselerden çevrilmiş câmi ve medreselerde sürdürüldüğü görülmektedir.²

Fâtih Sultan Mehmed'in İstanbul'da kurmak istediği külliye, inşâsına başlandıktan ancak sekiz yıl sonra, 875 Receb'inde (Aralık 1470) tamamlanabilmiştir. Diğer devlet adamlarının da Fâtih'in yolunda giderek Divanyolu'ndan Edirnekapı'ya kadar uzanan

.....

¹ *Şakâ'ikü'n-Nu'maniye*, s. 124, 117.

² Şahabettin Tekindağ, "Medrese Dönemi", *Cumhuriyetin 50. Yılında İstanbul Üniversitesi*, İstanbul 1973, s. 12.

güzergâhın üstünde ve yakınında kurdukları öğretim kurumlarıyla, öğretim ve eğitim sisteminin alt yapısı ve tedris faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir bölge teşekkül etti.³ Bu süreç sonunda da sahafların faaliyet gösterebilecekleri bir alan oluştu. XVI. asırda sahaflık faaliyetleri de bu güzergâhın önemli iki noktasında, Kapalıçarşı'nın bulunduğu Beyazıt'ta ve Fatih'te yoğunlaştı.

Fatih Sultan Mehmed tesis ettiği vakıflara gelir kaynağı oluşturmak ve ticarî hayatı geliştirmek gayesiyle Mahmud Paşa ile Beyazıt arasında, kaynaklarda Bezzâzistân ve Bedesten şeklinde anılan bir çarşı kompleksi inşâ ettirdi.⁴ Bedestenin içinde sandık ve zâviye denilen dükkânlar bulunmaktaydı. Dört kapısı yönünde ise bir süre sonra çeşitli esnaf mensuplarının faaliyet gösterdikleri dükkânlardan oluşan çarşılar oluştu. Bedestenin içindeki sandık ve zaviyelerden birkaçı sahaflara tahsis edilmişti.

Bugün Kapalıçarşı diye adlandırdığımız bu komplekste mevcut sahaf esnafıyla ilgili en eski kayıtlar Muharrem 926 (Aralık 1519) tarihine âittir.⁵ Ayasofya Evkafı'nın gelirlerini tespit maksadıyla yangından sonra, Bedesten'de yapılan tamiratı takiben buradaki kiracıları ve verdikleri kiraları tespit maksadıyla düzenlenmiş bir defterde Bezzâzistânda 140 sandık⁶ ve yirmi zâviye⁷ mevcut olduğu tesbit edilmiştir.

3 Maurice Cerasi, *The Istanbul Divanyolu*, Würzburg 2004, s. 80-82.

4 Halil İnalçık, "The Hub of the City: The Bedestan of Istanbul", *The International Journal of Turkish Studies*, c. I, Madison, Wisc., 1980, s. 4-5; Süleyman Kırımtayf, "Belgelerin ve Seyyahların Işığında İstanbul'un Eski Bedesteni", *Arkeoloji ve Sanat*, no. 126, İstanbul 2007, s. 99-110.

5 Osmanlılarda tespit edebildiğimiz bir sahafla ilgili en eski kayıt ise II. Bayezid dönemine ait bir İn'âmât Defteri'nde bulunmaktadır. Bu defterdeki 4 N. 909 (20 Şubat 1504) tarihli bir kayıta sahaf Sofi'ye sultan tarafından 2.000 akçe ihsanda bulunduğu belirtilmektedir. Bkz. *Defter-i İn'âmât ve Tasaddukat*, Atatürk Kitaplığı Mc. 70, s. 38.

6 Sandık tabiri, belgede dolap yerine kullanılmaktadır. Dolap, Bedesten'de dükkân yerine kullanılan bir tabirdir. Etrafı ve üstü açık bir peyke veya sekiden ibaret olup arka taraflarında eşya koymaya mahsus dolaplar bulunduğu için bu tür dükkânlar dolap diye adlandırılmışlardır. Bkz. Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, İstanbul 1946, s. 471.

7 Belgede çarşıdaki sokakların köşesinde bulunan muhtemelen diğerlerinden küçük olan dolaplar için kullanılan bir tabirdir. Bu gibi yerlerin kiralarının dolapların kirasının yarısı kadar olması ve bir kısmının da boş bulunması pek

İki sandıktan birinin Sahaf Edîbî'nin, diğèrinin de Sahaf Alâ'addin'in, bir zâviyenin de Sahaf Hüsam'ın tasarrufunda bulunduğu belirtilir.⁸ Edîbî ve Alâ'addin aylık 40, Hüsam ise 25 akçe kira vermektedir. Diğèr bir zâviyenin kiracısı ile ilgili olarak şöyle bir kayıt vardır:⁹

“Zâviye

Hacı Üveys

20 Akçe

Asıl: 3 akçe

Ziyâde: 17 akçe

[Kaydın kenarında] Zâviyei mezbûrei sâbıkan Keşfi nâm kimesne ayda üç akçe icareye tutup kendüsi âhara ayda on beş akçe icareye virürmiş. Hâliyâ Hacı Üveys ayda yigirmi akçeye kabul itdügi sebebeden aña virildi.”

Bu kayıтта bahsedilen kişi, büyük bir ihtimalle, Kanunî döneminin ünlü şâirlerinden Keşfi idi ve bu dükkânı sahaflık yapmak için kiralamıştı. Öyle anlaşılıyor ki bazı sebeplerden dolayı Keşfi sahaflık mesleğini sürdürememiş ve dükkânı başkalarına kiralayarak para kazanma yolunu tercih etmişti.

Bu kayıtlara göre tahririn yapıldığı tarihte bedestenin içinde sadece üç veya dört sahaf dükkânı vardır. Bu kadar az sayıdaki sahaf dükkânı Bedesten'in içindeki dolapların canlı bir tasvirini veren Hans Dernschwam'ın dikkatini çekmemiş olmalıdır. Nitekim Dernschwam, burada bulunan sahaflarla ilgili bir şey söylemez.¹⁰ Ancak yine de sahafların faaliyetleri dikkate alınacak bir seviyeye ulaşmış olmalıdır ki Fatih Kanunnâmesi'nde şu şekilde bir maddeye konu olmuşlardır:

“ve dahi mücellidlerin işi gâyet eyü ola ve sahhâflar satduğı kitabı onun on birden ziyâdeye satmayalar”.¹¹

•••••

tercih edilmediklerini göstermektedir.

8 Atatürk Kitaplığı O. 64, s. 3b-4a.

9 Atatürk Kitaplığı O. 64, s. 4b.

10 Çarşıdaki dolapların tasviri için bz: *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çeviren Yaşar Önen, Ankara 1992, s. 130-131.

11 Yunus Koç, “*La Fixation par Ecrit des Lois Ottomanes et le Role des Codes de Lois, Etude Accompagnee de l'Edition du Manuscrit de Munich (XVe-XVI siecles)*”, basılmamış doktora tezi, Universite de Paris I, 1997, s. 235.

Aynı düzenlemenin tadil edilmiş bir şeklinin Kanunî Sultan Süleyman döneminde hazırlanan Kanunnâme'nin I. Ahmed döneminde (1603-1617) istinsâh edilmiş nüshasına şöyle yansıdığını görüyoruz:

“Ve mücellidlerün dahi işi gözlene; cild için alacak akçeden harçların ve emeklerin gözleyüp bir miktar nafaka kendüler için konulduktan sonra ziyâde tecavüz etmeyeler. Ve sahhâflar gözlene; satdıkları kitapda onun on birden tecâvüz etmeyeler; ederler ise haklarından geline”.¹²

Yukarıda zikri geçen 926 (1519) tarihli Ayasofya Evkafı'na dâir mukataa defterinden öğrendiğimize göre sayımın yapıldığı bu tarihte Bedestenin dışında da dükkânlar bulunmaktaydı. Fakat bunlardan hiçbiri sahaflara tahsis edilmiş dükkân değildi. Bundan dolayı Kapalıçarşı'nın ilk dönemlerinde, dâima tekrarlandığı gibi, bir sahaflar çarşısı olduğunu söylemek mübalağalı olur.

İstanbul'daki sahaflığın Bedesten'in (Bezzâzistânı Atîk) kapılarından birine karşı gelen çarşıdaki dükkânlara ne zaman yayıldığını kesin olarak tespit etmek mümkün olamamaktaysa da, XVI. asrın ortalarına doğru sahafların Eski Bedesten'in Halıcılar Caddesi'ne açılan kapısından başlayan kendilerine mahsus sokağa yerleşmeye başladıkları ileri sürülebilir. XVI. asrın ortalarında İstanbul'da bulunan Petrus Gyllius, Theodosius Sütunu'nun nerede olduğundan bahsederken:

Sultan Bayazıt tarafından yaptırılan yeni hamama yakın bir yerde yapılmış olduğunu öğrendim. Bayazıt, hamamı daha rahatlıkla yaptırabilmek için ben İstanbul'a gelmeden kırk yıl önce sütunu yıktırmıştı. Bu hamamın ötesinde, kitapçı dükkânlarının bulunduğu geniş bir cadde doğuya doğru genişler, Sultan Bayazıt'ın türbesi, câmisi ve kervansarayıyla sona erer.¹³

Gyllius'un dediğine göre bu tarihte sahafların sayısı bir çarşı oluşturacak kadar çoğalmıştı ve kendilerine mahsus bir bölgeye yerleşmiştiler. Sahafların artık Bedesteni Atik dışında bir sokağa

.....

¹² Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tablilleri*, 4. kitap, İstanbul 1992, s. 326,

¹³ Petrus Gyllius, *İstanbul ve Tarihi Eserleri*, çev. Erendiz Özbayoğlu, İstanbul 1997, s. 139.

yerleşmiş oldukları 1608 yılında İstanbul'a gelen Polonyalı Simeon tarafından da teyid edilmektedir: "Bedesten'in üçüncü kapısında yorgancılar, kitapçılar, sırmacılar ve diğer çeşitli dükkânlar vardı."¹⁴

XVII. asırda Sahaflar Çarşısı'ndaki sahafların sayısı, her ne kadar Evliya Çelebi'nin mübalağalı olarak verdiği 300 rakamına ulaşmamış olmasa da bir miktar artmış olmalıdır. XVIII. Asra âit belgelerde sahafların yerleştiği, Bedesten'in kapılarından birinin açıldığı çarşıya, "Sahaflar Suku" yani "Sahaflar Çarşısı" denilmektedir.

Sahaflar Bedesten dışındaki çarşıya geçince müstakil dükkanlara kavuştular ve tarih içindeki varlıklarının en uzun dönemini 1894 depremine kadar bazı yangınlara maruz kaldırsa da bu çarşıda geçirdiler.¹⁵ Deprem sonrası çarşıdaki sahaflara "Beyazıt Câmii'nin türbe cihetinde kâin açıklıkta birer dolap¹⁶ koyarak ahz u i'tâ eylemelerine müsâade" edilmiş ve sahaflar geçici olarak buraya yerleşerek ticaretlerini sürdürmüşlerdir.¹⁷ Ancak bir süre sonra Hakkâklar Çarşısı olarak adlandırılan bu yerde fes ticareti yapan esnafın Kapalıçarşı'ya geçmeleri üzerine sahaflar burada sürekli olarak yerleşmiş oldular. Sahaflardan bir kısmı da Kapalıçarşı'nın tamirinden sonra eski yerlerine

.....

¹⁴ Hırand D. Andreasyan, *Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi 1608-1619*, İstanbul 1964, s. 9.

¹⁵ Mehmed Hasib *Rûznâmesi*'nde bu yangınlardan biriyle ilgili olarak şu kayıt mevcuttur: "Kitapçıların türbe kapusu tarafından zuhûr iden ihrakın tarihidir. Fî 29 Receb 1185 [7 Kasım 1771]". Bkz. Süleyman Göksu, *Mehmed Hasib Rûznâmesi (H. 1182-1195/M. 1768-1781)*, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi 1993, s. 19.

¹⁶ "Bedestendeki dükkân yerine kullanılır bir tabirdir. Bu dükkânlar etrafı ve üstü açık bir peyke veya sekiden ibaret olup arka taraflarında eşya koymaya mahsus dolaplar bulunduğu bunlara dükkân yerine dolap denilmiştir". Pakalın I, s. 471.

¹⁷ BOA. İ. Hus. Dosya no. 27, Gömlek sıra no. 1312 M/188/1; İ. Hus. Dosya no. 27, Gömlek sıra no. 1312 M/188/2; BEO, Dosya no. 446, Gömlek sıra no. 33393. Necip Asım "Kitapçılık" adlı yazısında bu konuya şöyle temas eder: "Hatta İstanbul'daki zelzele münasebetiyle Çarşı kapalı kaldığı müddetçe sahaflar işsiz kalmadılar. Şimdi lokantalar, kahvehanelerle işgal olunan Sultan Bâyezid Türbesi'nin önündeki sefâhathâne yerini barakalarla sahaf çarşısı yaptılar idi". *İkdam*, c. 53, no. 8937. 2 Cemaziülahir 1340/31 Kânunı sâni 1338, s. 3. Emin Nedret İşli, "Kitap, yine Kitap, daima Kitap", *Dergah*, XX/230, İstanbul 2009, s. 15.

döndüler. 1990'lı yıllara kadar Kapalıçarşı'nın içinde "Sahaflar Çarşısı Sokağı" adını taşıyan bir sokak bulunmaktaydı.¹⁸

Hakkâklar'da ve Kapalıçarşı'daki Sahaflar Çarşısı'nda bulunan bazı dükkânlarda matbu kitap da satan sahaflar¹⁹ icrâ-yı faaliyet ettikleri gibi sadece matbu kitap satışıyla meşgul olan kitapçılar da Kapalıçarşı'dan civardaki hanlara ve Bâbîâli'ye doğru yayılmaya başlamışlardır. Selim Nüzhet'in [Gerçek] tespitine göre 1908 yılında Hakkâklar Çarşısı'ndaki 52 ve Bedesten'deki 17 sahaf dükkânının yanında Bâbîâli ve çevresinde 35 ve Beyazıt'ın çeşitli bölgelerinde 20 kitapçı dükkânı bulunmaktaydı.²⁰ Ahmet Rasim, Beyazıt'taki kitapçıların bir kaçının Mürekkepçiler Çarşısı'nın içinde bir kısmının ise Bedesten sırtında toplandığını söylemektedir.²¹ Fatih Câmii, Yeni Câmi ve bazı büyük câmilerin avlularında da kitapçı barakaları bulunmaktaydı.²²

Sahaflar Cumhuriyetten sonra da faaliyetlerini eski Hakkâklar Çarşısı'nda sürdürmüşlerdir.²³ Hakkâklar Çarşısı'nda sahafların yanında başka mesleklere mensup esnaf da bulunmaktaydı.²⁴ 6 Ocak

18 Nedret İşli, "İstanbul'da Kitap ve Sahaflık", *İstanbul: Mekân ve İnsan*, yay. haz. Recep Bozdoğan, Nail Yılmaz, Müslüm Yılmaz, İstanbul 2012, s. 97.

19 Sahaflar Çarşısı'nda zararlı kitap satan İranlı kitapçılara engel olunmasını isteyen bazı belgelerden anlaşıldığına göre (BOA. Y. PRK. BŞK. 66/95; BOA. İ. HUS. 960 BOA. DH. MKT. 521/3) çarşıda yazma kitap satan esnaf yanında, basma kitap satan esnaf da yer almaktaydı.

20 1933 *Almanak*, yay. haz. Selim Nüzhet, İstanbul t.y., s. 147-149.

21 Ahmet Rasim, *Matbuat Hatıralarından Muharrir, Şâir, Edib*, yay. haz. Kazım Yetiş, İstanbul 1980, s. 81-82.

22 BOA. MV. 113/43; BOA. ZB. 373/103.

23 Cumhuriyetten sonra Bâbîâli'de, Beyazıt ve Çevresinde, Hakkâklar Çarşısı'nda sahaflık ve kitapçılık yapanların bir listesi Server R. İskit'in *Türkiyede Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış* adlı eserinde mevcuttur. (İstanbul 1939, s. 270-272).

24 "Burası, sahabiye kitaplarının dışında meşhur sahaf Raşit Efendi'nin damadı olan Necati Bey'in tarifleriyle; Yemci Ahmet Efendi, Acem Uzun İsmail, İsmail Efendi, Kâmil Miras'ın oğlunun dükkânı, Ali Ertem, Deli Hafız Lokantası, Mahmut Efendi, Baharatçı Nadir Efendi, Tatlıcı Nami Efendi ile Şemsettin Yeşil, Pulcu Cemil, Raşit Efendi, Hulusi Bey, Şükrü Efendi, ağızlıkçı, saatçi, çorapçı, tespihçi gibi pek çok karışık esnaf gurubundan insanların ve ticaret erbabının da bulunduğu bir durumda imiş". Emin Nedret İşli, "İstanbul'da Kitap ve Sahaflık", *İstanbul Mekân ve İnsan*, yay. Haz. Recep

1950 tarihinde Sahaflar Çarşısı'nda çıkan bir yangında buradaki dükkânlardan on beşi yanınca, İstanbul Belediyesi diğer ahşap dükkânları da kaldırarak burada Türk uslubunda bir kitap çarşısı inşa ettirmiş ve on ikisi çift katlı olmak üzere, yaptırılan yirmi üç dükkâna tekrar kitapçıları yerleştirmiştir.²⁵ 12 Eylül sonrasında da çarşının ortasına İbrahim Müteferrika'nın büstü konmuş ve mevcut bazı tenteli prefabrik dükkânlar da düzenlenerek çarşıdaki dükkân sayısı artırılmıştır.²⁶

İstanbul bedesteni ve Sahaflar Çarşısı (Sahaflar Sûku) dışında İstanbul'da sahafların bulunduğu diğer bir bölge de Fatih Câmii Avlusu ve civarıydı. Fatih Medreseleri'nde tedrisat başladıktan sonra özellikle de câmi avlusunda medrese talebelerinin kitap ihtiyacını karşılamak için küçük çaplı bir kitap ticareti başlamış olmalıdır. Ancak buradaki ticârî faaliyetin erken dönemlerine dâir elimizde herhangi bir belge yoktur. XVI. asırda Fatih civarındaki Karaman Pazarı'nda şâir Zeynî'nin bir sahaf dükkânı açıp zengin olduğunu tezkireci Âşık Çelebi nakletmektedir.²⁷ XVIII. asrın başlarında Şehid Ali Paşa'nın kitapları müsâdere edildiğinde, bir kısmı Fatih Câmii Avlusu'nda satılmıştı. III. Ahmed'in bu konudaki hattı hümayununda bu satışla ilgili olarak şu ifadeler bulunmaktadır: "...ve değer bahalarıyla furuht eylemek üzere bir günde furuht olunacak kadar kitabı ihrac ve furuht ve ahşam oldukça Bezzâzistânda mı olur, câmide mi olur sanduğu cümlenüz mühürleyüp zinhar tebdîl ve tağyîrden be-ğayet ihtiraz eylesiz".²⁸

Fatih Câmii Avlusu'ndaki kitap mezarları daha sonraki tarihlerde de devam ettiğine göre bu bölgede kitap ticaretiyle uğraşan bir esnaf gurubu varlığını sürdürmekteydi. Sahafların faaliyetini düzenleyen 25 Safer 1191 (4 Nisan 1777) tarihli bir fermanla

.....

Bozlağan, Nail Yılmaz, Müslim Yılmaz, İstanbul 2012, s. 98.

25 Haluk Y. Şehsuvaroğlu, *Asırlar Boyunca İstanbul*, İstanbul 1953, s. 90; Aslan Kaynaradağ, "Çeşitli Yönleriyle İstanbul Sahaflar Çarşısı", *Tarihte Doğu-Batı Çatışması: Semavi Eyice'ye Saygı*, yay. haz. Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, İstanbul 2005, s. 606; Emin Nedret İşli, a.g.m. s. 98-99.

26 Emin Nedret İşli, a.g.m. s. 100.

27 "Ba'dehu kaba sakal sarkıdup Karaman Pazarı'nda sahhâf dükkânı açıp sahibi ser ü sâ mân oldu". Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-Şu'arâ*, c. I, yay. haz. Filiz Kılıç, İstanbul 2010, s. 588.

28 Ahmed Refik, *Âlimler ve San'atkârlar*, İstanbul 1924, s. 332.

külliyetlü kütüb olup müddeti yesîrede bey'î netice bulmadığı sûretde Âsitâne'de Ebu'l-feth merhûm Sultân Mehmed Hân Hazretleri Câmî'i Şerîf'i hâricinde hâzır olan müşterilere ve sahaflara ve şeyhleri ve dellâllarından ba'zıları müzâyede ve nidâsıyla bey'e arz" denilmesi, Fatih Câmii Avlusu'nda kitap ticaretinin uzun süre devam ettiğini gösterir.²⁹

Ancak A. Galland başta olmak üzere, diğer ecnebilerin Fatih Câmii civarında cereyan eden kitap ticaretinden söz etmemeleri, burada daha ziyade dinî ilimlerle ilgili klasik eserlerin ve medrese öğrencilerinin ihtiyaç duydukları ders kitaplarının satıldığını gösterir. Fatih Câmii Avlusu'ndaki ve civarındaki kitap ticareti XX. asra kadar süregelmiştir. 1908 yılında İstanbul'da bulunan Amerikalı misyoner H. G. Dwight, Feyzullah Efendi Kütüphanesi hâfızı kütübünden bahsederken, kütüphaneyi açmak yerine, vaktinin çoğunu Fatih Câmii Avlusu'ndaki kitapçı dükkânında geçirdiğini söyler.³⁰ XX. asrın başlarında Ramazan'larda Beyazıt Câmî'iyle birlikte Fatih Câmii Avlusu'nda da sahaflar sergi açmaktaydılar.³¹

Sahafların ticarî hayatında ve kitap temininde müzâyedeler önemli bir yere sahipti. İstanbul'daki kitap müzayedeleri genellikle Bedesten'de ve bitişiğindeki Sahaflar Çarşısı'nda yapılmaktaydı. İnciciyan, Bedesten'den bahsederken, dört kapısının, önünde yapılan mezat yerlerine göre adlandırıldığını ve Kitapçılar Kapısı'nın önünde de her türlü kitabın mezada çıkarıldığını söyler.³² Fatih Câmii Avlusu'nda da daha çok dinî ilimlerle ilgili kitapların müzâyedeleri yapılmaktaydı.³³

.....

29 BOA. Cevdet-Maarif 564ı.

30 *Constantinople Old and New*, London 1915, s. 71.

31 "O sahaflar vaktiyle müreffeh idiler. Ramazanlarda Bâyezid ve Fatih câmilelerinde sergiler açarlar, türlü kitaplar yayarlar idi. Buraya sadrazamlar, vezirler, ilim meraklıları gelir alış-veriş ederlerdi. Benim bildiğim Ahmed Vefik Paşalar, Saîd Paşalar, Rıza Paşalar hep bu sergilerin müdâvimi idi. Sahaflar böyle sergi ile de kalmazlardı. Ellerinde birer çıkın kitap ile her gecelerini bir kitap muhibbinin yalısında, konağında geçirirler idi". Necip Âsım, "Kitapçılık", *İkdam*, c. 53, no. 8937. 2 Cemaziülahir 1340/31 Kânunı sâni 1338, s. 3; BOA. MF. MKT. 927/6; BOA. A. MKT. 144/38.

32 P. Ğ. İnciciyan, *XVIII. Asırda İstanbul*, tercüme ve tahşiye eden Hrand D. Andriasyan, İstanbul 1956, s. 27.

33 KA. 744, s. 61a; KA. 748, s. 3b.

Ulemâ sınıfına mensup kimselerin kitapları ise genellikle Süleymaniye'deki Fetvahane'de³⁴ ve yine aynı yerdeki Kazasker Kapısı'nda mezat edilmekteydi.³⁵ Muhtemelen bu mekânın seçilmesinin en önemli sebebi hem buradaki mevcut müşteri potansiyeli yani bu tür kitapların alıcılarının daha çok bu çevrede bulunması dolayısıyla kitapların değerine satılma ihtimalinin bulunuşu, hem de ulemâ sınıfına mensup olanların burada düzenlenecek bir müzâyedeye katılımlarının kolay olmasıydı. Devlet adamlarının kitaplarının da Sahaflar Çarşısı dışında bazen Bâbı âli'de bazen de konaklarında mezat edildiğini görüyoruz.³⁶

Devlet tarafından müsadere edilen eşya arasında bulunan kitapların müzayedesini ise Bâbı Hümâyûn'da,³⁷ Bâbı Defteri'de,³⁸ Bâbı Âli'de,³⁹ Bezzâzistân'da ve Fatih Câmii Avlusu'nda gerçekleştiriliyordu. Bu müzayedelere katılan kimseler arasında çok sayıda da sahafın yer aldığını görmekteyiz. Satışa sunulan koleksiyonun özelliği ve sahibinin mesleği dolayısıyla müzayede için bazen farklı yerlerin de seçildiği görülmektedir. Mesela Mehmed Necib Efendi'nin kütüphanesindeki yabancı dilde yazılmış kitaplar Bâbı âli'de Tercüme Odası'nda müzâyede edilmişti.⁴⁰

Sahaflar Çarşısı'ndaki müzâyedeler genellikle Salı günleri gerçekleştirilirdi. Ancak çeşitli gazete ilanlarından öğrendiğimize göre özel koleksiyonların satışı için salı dışında da gerektiğinde kitap

.....

34 "Müteveffâ-yı mezbûrun İstanbul'da Vezneciler'de Sabuncu Hanında odada mahfûz kütübü olup Bâbı Hazreti Fetvâ-penâhî'de bey' olunan". BK., 55, s. 22a; "Müteveffâ-yı mûmâ-ileyhin bi'l-cümle kütübü Bâbı Fetvâ-penâhî'de Sadreti Rum-ili mutasarrıflarına mahsus dâireye nakl ve bi'l-müzâyede bey' olunduğu". KA. 1664, s. 59b, 68a. Ayrıca bkz. KA. 1677, s. 7a; KA. 1715, s. 16a ve 25a; KA. 1716, s. 16b ve 25a; KA. 1784, s. 97; KA. 1800, s. 30a, 39b; KA. 1803, s. 47a; KA. 1808, s. 92a; KA. 1817, s. 19a; KA. 1833, s. 24a-b; KA. 1834, s. 18a

35 KA. 737, s. 38b.

36 KA. 1751, s. 49b; KA. 1888, s. 82b; KA. 1751, s. 61b.

37 BOA. DBŞM. MHF. 12713, 12624, 13168; KA. 1216, s. 64b. "Bu bendeleri bundan evvel Bâbı Hümâyûn'da müzâyede olunan kitablardan Şeyh hattı olmak üzere bir *En'âmı Şerif* altmış guruşa kulunuz üzerinde kalup". BOA. D. BŞB. 1/46.

38 BOA. DBŞM. MHF. 12646; KA. 1191, s. 36a; KA. 1274, s. 46a; KA. 1299, s. 80a.

39 TSA. D. 1021; BOA. DBŞM. MHF. 13293; DBŞM. ZMT. 13978.

40 KA. 1706, s. 94a.

müzâyedesini yapılmaktaydı. Vak'anüvis Ahmed Lütfi Efendi'nin kitapları Pazartesi ve Salı,⁴¹ Londra'da vefat eden Selim Faris Efendi'nin kitapları Pazartesi ve Perşembe,⁴² Özbekler Tekkesi Şeyhi Süleyman Efendi'nin kitapları Salı ve Perşembe⁴³ ve Halit Molla'nın kitapları da Pazar günü⁴⁴ satılmıştı. Koleksiyonun zenginliğine göre müzâyedeler günlerce devam edebiliyordu. Sahaflar Çarşısı'ndaki müzâyedelerde satılacak kitaplar, sahaflar şeyhinin/kethüdasının veya esnaftan birinin dükkanına getirilmekte ve gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra da tellallar vasıtasıyla satışa sunulmaktaydı. Tellallar satıcı ile alıcı arasında alış-verişini gerçekleştiren en önemli araçlardı.⁴⁵ Müzâyedeler dışında da dükkân dükkân dolaşarak kitapların satışına aracılık ederlerdi. Tellallar yaptıkları görev karşılığında satış tutarının %1-2'si arasında bir ücret alırlardı.

•••••

41 *Sabah Gazetesi*, no. 7374 (20. I. 1326 R/2 Nisan 1910).

42 *Sabah Gazetesi*, no. 7675 (21. II. 1326 R/3 Şubat 1911).

43 *Sabah Gazetesi*, no. 387 (14. 07. 1306 R/26 Eylül 1890).

44 *Sabah Gazetesi*, no. 10 971 (25. Mart 1920).

45 XVI. asırda kaleme alınmış mesleklerle ilgili bir eserde "Kitap tellallarının uyması gereken kurallar şöyle verilmiştir: Kitapları kaybedecek, tenkit ve yerecek kimselere satmamak. Bid'at ehlinin, sapıkların, müneccimlerin kitaplarıyla "Siretü Antere" gibi yalanlarla dolu kitapları satmamak. Kâfirlere, Mushaf ve hadis ve fıkıhla ilgili eserleri satmamak". Bkz. Şemseddin Muhammed bin Tulun es-Sâlihî ed-Dımaşkî, *Nakdu't-Tâlib li-Zağali'l-Menâsıb*, yay. haz. Muhammed Ahmed Dihmân-Halid Muhammed Dihman, Beyrut 1992, s. 190.